

ילדים מאיירים שירה: על קירוב ילדים לשירה באמצעות איור

איריס ארגמן

”שיר צריך להיות מוחשי ואֵלם...

שיר צריך להיות חסר מילים

כמעוף ציפור ...

שיר צריך לא להתכוון

אלא להיות...”

(אֵרס פואטיקה, ארצ'בלד מקליש)

דרך נהדרת ונפלאה לקרב ילדים אל השפה הכתובה ולהעשיר את לשונם היא באמצעות השיר. קריאת שירה בבתי הספר ופעילות תומכת הנעשית בעקבותיה, עשויות למלא את היעד הזה.

השירה מבטאה במספר מילים מצומצם עולם ומלואו: תיאור של תמונה או אפיזודה אחת מתוך העולם המציאותי, באמצעות מילים מדויקות, מלאות רגש ותבונה.

השירה מכילה מאפיינים רבים המאפשרים לילד להתקרב אל השיר ואף ליהנות ממנו: חריזה, מצלול, ריתמוס, חזרה על משפטים ובתים קצרים.

השירה קלה היא, מרחפת ונוגעת בקלילות בנפש הילד, היא אינה תובענית, היא נוגעת קמעה, בהיחבא, בהסתר, כאילו אינה רוצה דבר לעצמה, כאילו לא אמרה דבר, רק קצת קישטה במילים, אך בעצם ביטאה עולם ומלואו.

מילות השיר מערסלות את נפש הילד, מלטפות אותו, מכניסות אותו בשקט ובעדינות רבה אל עולם רגשי מלא תעצומות. אך כל זה נעשה כמו שלא במתכוון.

במילים מדויקות וקצובות נפרש בפני הילד/ה עולם רגשי רחב והשירה עשויה להיות מענגת ומלטפת, אך יש והיא בועטת ומטלטלת.

ברשימה זו אתאר את פרויקט ”ילדים מאיירים שירה”, אותו אני מקיימת במסגרת עבודתי כמנהלת תכנית ”סיפורטרון” ב”תכנית קרב למעורבות בחינוך”. הפרויקט מיועד לילדים בכיתות א'-ג.

בחרתי לחשוף את הילדים לשירה שנכתבה בידי משוררים נבחרים בתרבות העברית, כאשר בכל שנה בחרתי להציג בפני הילדים יוצר אחר.

בתחילת הפרויקט היו מי שאמרו שהפרויקט לא יצלח, ושהילדים לא יגלו עניין בשירה שכן זו מרוחקת מעולמם, מדברת בין השיטין ושהילדים מעדיפים עלילות פרוזה: "ילדים מעדיפים סיפורים!" – הייתה הטענה הרווחת. על כך ענית, שהשירה אף היא סוג של סיפור, סיפור קצר, סיפור הדורש חשיבה שונה, לעיתים מורכבת יותר, חשיבה משתהה, נוכחת בתוך המילים.

ב"פרויקט ילדים מאיירים שירה" הילדים נחשפים בפני מספר שירים (כשבעה שירים), שנכתבו בידי יוצר מסוים. המדריך קורא את השירים בקול, הילדים עוקבים אחר המילה הכתובה ומנהלים שיח לאחר הקריאה. מטרת השיח לאפשר מתן ביטוי אישי למחשבות הילד, למציאת המטפורה השירית. אין מטרתו של השיח למצוא את "המסר" של השיר" או לגלות את כוונת המשורר. הילד מחפש ומגלה באמצעות הקשבה וקריאה אישית את המשמעויות הרבות הטמונות בשיר.

בשיח המתנהל בכיתה, המדריך מעלה שאלות שאינן מכוונות את הילד לפרשנות אחת, המדריך מציג את האופן בו השיר כתוב (אמצעים אומנותיים, חריזה, בתים, מצלול, חזרתיות, נקודת תצפית ועוד).

לדוגמא: מיהו הדובר בשיר? מאיזו נקודה בזמן מתחיל השיר ומדוע?

מדוע בחר המספר להשמיט פרטים מסוימים?

למה תורמת החזרה בשיר?

אילו תחושות מעלה בך השיר?

האם קרה לך מקרה דומה? ספר/ספרי לנו עליו.

לאחר קריאת השירים והשיח המתקיים בעקבותיו, הילדים משתתפים בסדנאות איור. הסדנה פורשת בפני הילדים את מרכיבי האיור (קו, צבע, צורה, קומפוזיציה, חומר ועוד...) ומאפשרת להם התנסות פעילה.

בתום תהליך לימוד השיר והבנת מרכיבי האיור, כל ילד בוחר לו את השיר "שלו": השיר שנגע ללבו באופן מיוחד והוא מאייר את השיר בדרכו, בצבעים שונים ובטכניקות שונות.

בעת איור השיר הילד מתבונן במילים, בוחר את הדרך האישית שלו לפרשנות השיר, ומבטא זאת בדרך של צורה וצבע.

מטרות הפרויקט:

1. חשיפת הילדים לשירה אמנותית.
2. העשרת השפה.
3. השלמת פערים בטקסט.
4. מתן ביטוי אישי באמצעות כלים אמנותיים.
5. שיפור השיח הכיתתי והקשבה לדברי החברים בכיתה.

אחת היוצרות שבחרתי לעסוק בשירתה היא נורית זרחי. הבחירה בשיריה הייתה טבעית עבורי, שכן אני מאוד אוהבת את שירתה. כתיבתה של זרחי היא כתיבה רבת רבדים: היא כותבת מילים "גלויות", "אמיתיות", אך מתחת למעטה הגלוי מסתתרים רבדים ומשמעויות רבות.

שירתה של זרחי פונה אל שני נמענים: לכאורה, לפנינו כתיבה "פשוטה" העוסקת בעניינים יומיומיים המתרחשים בחיי כל ילד כמעט, אך מאידך, מתחת לפני השטח יש בשירתה התרסה נוקבת כלפי עולם המבוגרים, ביחס לקיום האנושי ולמהות.

כתיבתה היא כתיבה נוקבת, בועטת וישירה, אך בעת ובעונה אחת גם עוטה מסתוריות ואפלוליות רבה. היא אינה חוששת לדבר על דברים "קשים", דברים שלא מדברים עליהם בספרות ילדים.

זרחי מדברת בשפה ילדית על דברים של "גדולים", היא נוגעת בכאבים, באכזבות, בתשוקות ובמאווים של מבוגרים וילדים כאחד: "אישה באה לאמא לשתות איתה קפה... הייתי צריכה לנשק גם את גברת זו לפרידה, בגלל שאין לה תינוק, ואין לה בעל, ואין לה אפילו ילדה..."

אחד השירים בהם עסקנו במסגרת הפרויקט הוא "בסוף אני הלכתי":

בְּסוּף אֲנִי הִלְכְּתִי / נִנְרִית זֶרְחִי

בְּסוּף אֲנִי הִלְכְּתִי

לְשִׁכְנָה בְּקוֹמָה הַתְּחַתוֹנָה,

כְּמַעַט חֲזַרְתִּי כְּבָר כְּשֶׁנִּפְתְּחָה הַדְּלֵת

וְהִיא עֲמָדָה לְפָנַי כְּמוֹ קִמָּה מִשָּׁנָה.

חִיכָה בְּפָנַיִם מַעֲבָר לְפָנַיִךְ

וּבְקוֹל שְׂכָמוֹ לֹא הִשְׁתַּמְשׁוּ בּוֹ כֹּל הַיּוֹם

"רַגַּע", שְׁאַלְהָ, "מָה?" הַנְּמִיכָה אֶת הַרְדִּיּוֹ

וְאִמְרָה שְׁאִין לָהּ חֶלֶב וְחֶבֶל וְשָׁלוֹם,

וְשׁוֹב חִיכָה וְסַנְרָה אַחֲרֶיהָ אֶת הַדְּלֵת.

שְׁמַעְתִּי שְׁסוֹבְבָה אֶת הַמַּכְתָּח

סְבוֹב עַל כָּל מַדְרָגָה.

**"לא אלך יותר לשם", אמרתי לאמא
"אפילו אם לא תאפי את העוגה".**

השיר מתחיל מהסוף: "בסוף אני הלכתי..." משפט מלא פערים ותהיות – מה קרה לפני שהילדה הדוברת הלכה לשכנה? הקורא מוזמן להשלים פערים בטקסט. זרחי מציגה סיטואציה שאינה שלמה מבחינת הפרטים שבה, היא אינה מספרת לנו מה קרה שם לפני.

הילדה עומדת שעה ארוכה לפני הדלת הנעולה, עד שזו נפתחת ולפניה עומדת השכנה ומדברת אליה בקול "שכמו לא השתמשו בו כל היום". השכנה אף מנמיכה את הרדיו כדי לשמוע את בקשת הילדה טוב יותר. לבסוף היא אומרת "שאינן לה חלב וחבל ושלום".

בשעה שהילדה חוזרת הביתה היא שומעת את הדלת ננעלת "סיבוב על כל מדרגה".

לאמא שלה היא אומרת: "לא אלך לשם יותר... אפילו אם לא תאפי את העוגה". המשפט החותם את השיר מותיר את הקורא בפני שאלות רבות: מדוע הילדה הדוברת כל כך נחושה שלא לחזור לשם? מה זעזע את נפשה עד שהיא מוכנה אפילו לוותר על העוגה? מדוע השכנה מרתיעה אותה כל-כך והרי היא מנומסת ואדיבה? מה בכל זאת היה במפגש?

אולי הילדה נחשפת לבדידות האנשים המבוגרים הגרים בשכנות אליה? האם היא יודעת להסביר זאת לעצמה? האם הילדים בכיתה יידעו להגייד מה קרה במפגש?

כאמור, השיר "בסוף אני הלכתי" מדבר במילים מעטות, מספר לקורא סיפור קצר, אך חושף עולם מרובד, עולם מלא תהיות ושאלות, עולם מסתורי ולא פתיר.

כיצד הילדים העניקו משמעות לשיר באמצעות החומר והצבע?

באיור הראשון מתואר מפגש חזיתי בין שתי הדמויות – הילדה הדוברת והשכנה. שתי הדמויות עומדות האחת מול השנייה, ידיהן פשוטות לצדדים והן מביטות האחת בשנייה.

הן ניצבות זו מול זו אך הן אינן שוות – השכנה גבוהה, מתבוננת אל הילדה מגבוה ואילו הילדה קטנה, קצת כפופה. שתיהן נתונות בתוך רקע כחול-סגול, כל הדף נצבע בצבעים אלו. בציור אין פרטים רבים, הציור מאופק וחסכני. השכנה נמצאת בתוך מסגרת שחורה ואילו מאחורי הילדה ניתן לראות שתי מדרגות קטנות ושחורות.

הילד המצייר בחר לטעת את דמותה של השכנה בתוך מסגרת שחורה. בקו עדין צייר את הדלת המקיפה את דמותה הגבוהה. ציור המסגרת יוצר ריחוק בין השתיים, יוצר חיץ בין הדמויות, מפריד בין שני העולמות.

האיור השני מאופיין בצבעים קודרים יותר: הדף נצבע בגוונים של ירוק, אפור וסגול. הילדה הדוברת בשיר היא דווקא ילד באיור זה, ילד נטול תווי פנים, ידיו קצרות קמעה, מושטות לצדדים. באיור זה לא מצוירת השכנה כדמות, הילד בחר לצייר דלת עם פנים: עין גדולה מצוירת בראש הדלת, מעין עינית הצצה ואילו במקום בו מצויה ידית הדלת, צויר קו דק המסמל פה מחייך. הדלת מכליאה בתוכה את דמותה של השכנה. זוהי פרשנות פנטסטית ומסתורית לשיר.

באיור זה הילד בחר לגזור מילים מתוך הטקסט השירי ולהוסיפן לאיור, כלומר הוא מבאר בדרך זו שהוא מתייחס לבית מסוים מתוך הטקסט השירי. בחירה זו מעידה על התבוננות מעמיקה ויסודית במילות השיר.

האיור השלישי שונה מקודמיו הן באווירה והן בבחירת הפרטים המצוירים. באיור זה נראית הילדה הדוברת ומאחוריה דלת צבועה בכתום עז. באיור זה אין אזכור לשכנה, היא כלואה מאחורי הדלת הנעולה.

באיור זה הילדה נראית לאחר מעשה, כלומר לאחר המפגש עם השכנה. הילדה הדוברת נראית כשגבה אל הדלת הנעולה, חוזרת לביתה ובידה סל (ריק). הצבעים באיור הם נעימים ורכים, הם אינם משרים אווירה קודרת ואפלולית. דמותה של הילדה מאירת פנים, היא לובשת בגדים בצבעי סגול-ורוד. מראשה של הילדה מבצבצת בועת מחשבה ובה המילים: "ואני לא אחזור..." בחירה זו מעניינת, הרי מילים אלו אינן כתובות בגוף השיר. הילד שצייר את הציור בחר להוסיף את המילים ובכך לתאר את מחשבותיה של הילדה המאוכזבת.

מתוך התבוננות בעבודות הילדים ניתן לראות כי הילדים קראו את השיר, בדקו וחקרו את משמעותו, יצרו פרשנות אישית, מעניינת ויצירתית. כל ילד על פי דרכו ותפיסת עולמו יצר איור שונה מחברו. בכל האיורים מופיעה הדמות הדוברת בשיר, אך הפרטים משתנים, השכנה משנה פניה או נעדרת מהאיור, הצבעים משתנים – פעם הם קודרים ופעם מאירים ונעימים.

האיורים של הילדים מראים כי ילדים שונים מפרשים את השיר באופן שונה ואחר, ובכך מעצימים את ההנחה כי השיר נושא בחובו פרשנויות רבות ומורכבות.

בפרויקט "ילדים מאיירים שירה" הילדים לומדים לאהוב שירה. הם הננים מהמצלול, מהריתמוס, מהחרוזה, מהמילים "המתחבאות" – אלו שאינן אומרות דבר במפורש.

הילדים לומדים לחפש את המשמעות האישית שלהם, לחפש את עצמם בתוך הטקסט הכתוב ולברוא את המילים מחדש, להעניק להם חיות וחיים באמצעות הצבע והצורה, באמצעות טביעת היד המיוחדת של כל ילד וילדה.